

Een herdruk van de provinciekaart uit 1850

door Kees Floor¹

Rond het midden van de negentiende eeuw gaf het provinciebestuur van Utrecht de aanzet tot het vervaardigen van een nieuwe kaart van de provincie. De kaart werd onder toezicht van oud kadastermedewerker J.H. Kips samengesteld en getekend door A.A. Nunnink.

De uitgave verscheen in 1850 en geeft onder andere inzicht in de ligging en de namen van plaatsen, gehuchten, buurtschappen, polders, wegen, rivieren, vaarten, buitenplaatsen en andere markante gebouwen. Zo kunnen we ons een beeld vormen van de situatie in die tijd in onze gemeente. De volledige kaart bestaat uit vier bladen; het grondgebied van de huidige gemeente De Ronde Venen staat op blad 1. De figuren 1 en 2 tonen uitsneden uit de kaart.

We kunnen ons echter afvragen of deze provinciekaart wel betrouwbaar, volledig en nauwkeurig is. Wat zouden we dat graag hebben besproken met de voor de kaart verantwoordelijke Hoofdingenieur van de Waterstaat van de Provincie Utrecht en met de desbetreffende burgemeesters.

¹ Kees Floor (1947) werkte als meteoroloog bij het KNMI in De Bilt. Hij schreef talrijke artikelen voor de Volkskrant, diverse weerbladen en periodieken van historische verenigingen.

Links: Figuur 1. Uitsnede uit de Kaart van de Provincie Utrecht uit 1850, blad I.
Bron: Archief Eemland.

Onder: Figuur 2. Uitsnede uit de Kaart van de Provincie Utrecht uit 1850, blad I.
Bron: RHC Rijnstreek en Lopikerwaard.

DE HOOFDINGENIEUR VAN DE WATERSTAAT

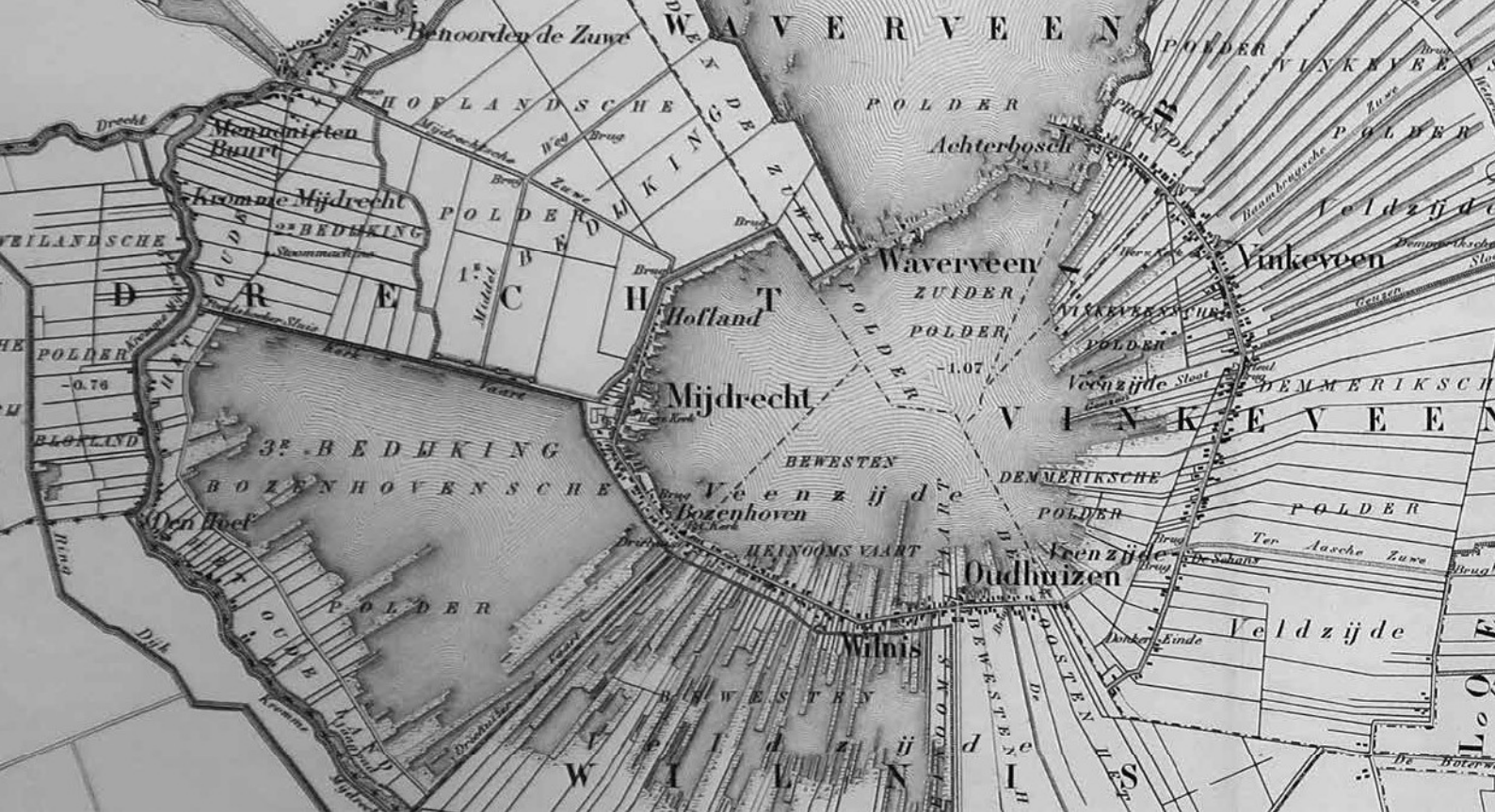
Kennelijk voorzag de kaart in een behoefte: reeds na zes jaar was hij geheel uitverkocht. Daarom besloot het provinciebestuur in 1856 tot een tweede, verbeterde en herziene druk. In een rapport uit dat jaar van Jhr. Johan Ortt van Schonauwen, hoofdingenieur van de Waterstaat in de provincie Utrecht, werden de correcties en aanvullingen vermeld die hij noodzakelijk achtte als het tot zo'n uitgave zou komen. Zo weten we alvast wat er aan de kaart niet deugde of wat er in de afgelopen jaren was veranderd.

Bij het slot Abcoude wilde de hoofdingenieur *afgebroken in 1850* toegevoegd hebben en in Mijdrecht moest een nieuwe korenmolen (Het Lam of de molen van Gille, gebouwd in 1853) worden aangeduid. Verder moest de aanduiding van een tolhek bij de Baambrugse Zuwe worden verplaatst. Maar de meeste opmerkingen gingen over kades die waren aangelegd, of eilandjes die waren weggespoeld. Verder was de 2^e Mijdrechtse bedijking inmiddels droog en stond er een stoommachine (stoomgemaal), die op de nieuwe kaart uiteraard ook niet mocht ontbreken.

DE BURGEMEESTERS

Om eventuele overige fouten en onzorgvuldigheden te kunnen corrigeren, omissies te kunnen herstellen en wijzigingen in de situatie te kunnen meenemen, werd de hulp ingeroepen van de burgemeesters van alle Utrechtse gemeenten. Zij werden verzocht de informatie op de kaart nauwkeurig na te lopen en eventuele verbeteringsuggesties door te geven.

Ook toenmalig burgemeester Jan Jacob van Voorthuizen van de gemeenten Abcoude en Baambrugge⁽¹⁾ ontving zo'n aanschrijving, evenals zijn ambtsgenoten Johannes Fredericus Caspers van de gemeente Vinkeveen en Waverveen en Johannes Gerard de Voogd van de gemeenten Mijdrecht, Wilnis en Oudhuizen. Hun reacties zijn, net als die van hun collega's, bewaard gebleven. Daardoor kunnen we hun visie op de bruikbaarheid van de oorspronkelijke versie van de kaart toch nog te weten komen. Van Voorthuizen en Caspers lieten de provincie weten dat ze tevreden waren met de oorspronkelijke kaart zoals die er lag; er waren voor wat hun gemeenten betrof geen wijzigingen of aanvullingen nodig.

Figuur 3. Uitsnede uit de Kaart van de Provincie Utrecht, herdruk 1862, blad I (vergelijk figuur 1). Bron: Het Utrechts Archief.

De Voogd had echter een flinke lijst met veranderingen die hij wenste voor zijn gemeenten. Zo wilde hij dat de aanduidingen 1^e, 2^e en 3^e bedijking op de kaart zouden worden opgenomen. Verder suggereerde hij om in de 1e bedijking Liefkenshoek aan te duiden. De

drooglegging en verkaveling van de 2e bedijking was net voltooid; dat moest dus bij een herdruk aangepast worden en het Stoomgemaal Van Heemstra moest worden ingetekend. Wat dat betreft zaten de hoofdingenieur van de waterstaat en de burgemeester op één

Figuur 4. Uitsnede uit de Kaart van de Provincie Utrecht, herdruk 1862, blad I (vergelijk figuur 2). Bron: Het Utrechts Archief.

lijn. In de 3e bedijking of Bozenhovensche Polder was minder land en meer water dan de provinciekaart uit 1850 suggereerde, iets waar de hoofdingenieur ook al de vinger op had gelegd. Weilandsche polder zou de burgemeester liever vervangen zien door Bloklandsche polder. Ook wekte de oude kaart de suggestie dat de Zevenhovense droogmakerij geheel binnen de gemeentegrenzen van Mijdrecht zou liggen; dat was echter maar voor een deel het geval.

In Wilnis moest in de polder bewesten Heinoomsvaart de tekst Demp Watering gecorrigeerd worden; de waterloop heette de Ennip Wetering of de Oude Ennip. Groot Westveen was kleiner dan aangegeven; de Kromme Mijdrecht⁽²⁾ vormde de noord- en oostgrens. Verder had het land zowel aan de Veldzijde als aan de Veenzijde van Wilnis terrein verloren aan het water. De Voogd pleitte verder voor een betere weergave van de bruggen in zijn gemeenten. Zo ontbraken onder andere de brug over de Heinoomsvaart in Wilnis, de Ooyevaarsbrug onder Mijdrecht, de Bijleveldsche brug te Waverveen en de Heulbrug te Vinkeveen. Net over de grens met Zuid-Holland zou de burgemeester graag de aanduidingen Noorden en Noordse buurt opgenomen zien.

TWEEDE, HERZIENE EN VERMEERDERDE DRUK

In de loop van 1857 beschikte de provincie over alle door Utrechtse gemeentebesturen ingezonden verbeteringsuggesties en aanvullingen voor de provinciekaart; een hele waslijst. Het aantal correcties en mutaties was zo groot dat het provinciebestuur besloot de kaart geheel opnieuw te laten tekenen en graveren. Samensteller en tekenaar A.A. Nunnink, die de kosten van zijn bijdrage aan de tweede druk aanvankelijk had begroot op honderd gulden, moest gezien de vele correcties zijn offerte bijstellen naar 150 tot 175 gulden. Het opnieuw in koper graveren van de kaart kostte 3000 gulden; als het slechts om enkele kleine wijzigingen was gegaan, zou een bedrag van 300 tot 350 gulden hebben volstaan. De gehele, ook nu weer uit vier bladen bestaande kaart moest klaar zijn binnen drie jaar na het afleveren van het eerste blad.

In 1862 was de klus geklaard; er waren 250 kaarten gedrukt. Het resultaat (figuren 3 en 4) laat zien in welke mate de Hoofdingenieur van de Waterstaat en de burgemeester hebben bijgedragen aan het eindresultaat. Dat de suggesties van de voor de uitgave van de kaart verantwoordelijke hoofdingenieur alle verwerkt zouden worden, hoeft geen verwondering te wekken. Ook

burgemeester De Voogd had echter eer van zijn werk, zoals vergelijking van de figuren 1 en 2 met de figuren 3, respectievelijk 4 laat zien. Dat was overigens niet vanzelfsprekend want van veel opmerkingen van collega-burgemeesters was op de herdruk weinig of niets terug te vinden. Toch werden niet al zijn suggesties overgenomen; de Liefkenshoek en de Noordse buurt hebben de nieuwe versie van de provinciekaart niet gehaald, terwijl de burgemeester zich de vermelding van Blokland wellicht ook anders had voorgesteld.

GEMEENTEGRENZEN

De provinciekaarten tonen ook gemeentenamen (in hoofdletters) en -grenzen (streep-puntlijnen). Opmerkelijk is dat de samenvoeging van de gemeenten Vinkeveen (rood omrand op figuur 1) en Waverveen (groen omrand) per 1 januari 1841 de kaartenmaker is ontgaan. Op beide edities van de provinciekaart is de verouderde grens tussen de voorheen afzonderlijke gemeenten nog weergegeven. Een tweede grenswijziging is op de kaarten wél doorgevoerd. In 1857 werd namelijk een groot aantal kleine gemeenten in de provincies Utrecht en Noord-Holland samengevoegd met een grotere buurgemeente. Daarbij werd Oudhuizen (groen omrand op figuur 1) toegevoegd aan Wilnis (blauw omrand). De gemeentenaam Oudhuizen (in hoofdletters) is in de versie van 1862 dan ook komen te vervallen. ■

Voetnoten

- 1 Abcoude is de korte naam voor de toenmalige gemeente Abcoude Proostdij en Aasdom; Baambrugge is de korte naam voor de toenmalige gemeente Abcoude-Baambrugge.
- 2 De provinciekaarten van 1850 en 1862 en de burgemeester duiden de Kromme Mijdrecht langs de Amstelkade in Wilnis aan als Amstel.

Bronnen

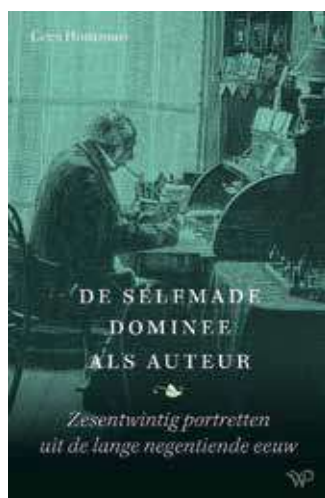
- Het Utrechts Archief, toegang 79, inv.nr. 3661, 954 en 956; toegang 80, inv.nr 30.
- Beeldbanken Archief Eemland, Amersfoort, Regionaal Archief Zuid-Utrecht, Wijk bij Duurstede, Regionaal Historisch Centrum Rijnstreek en Lopikerwaard, Woerden en Universiteitsbibliotheek Utrecht, Utrecht.

Sander Bison [1866-1940] bevindelijk en boosaardig

door Bram-Willem (A.W.) Aarnoutse¹

Onlangs verscheen *De selfmade dominee als auteur*. Zesentwintig portretten uit de lange negentiende eeuw van de hand van Cees Houtman (Bodegraven, 1945) emeritus hoogleraar Oude Testament aan de Theologische Universiteit Kampen (nu PTHU). Houtman geeft levensbeschrijvingen van een gevarieerde groep mannen uit heel Nederland die zich ontwikkelden tot 'self-made dominee', de niet-academisch gevormde 'godgeleerde': kerkelijk werkers, lekenpredikers en evangelisten. Zoals bijvoorbeeld E. Gerdes, A. Hardenberg, K.

Holleman en J. Witmond, die werkzaam waren voor de in 1855 door ds. Jan de Liefde (1814-1869) opgerichte *Vereeniging tot Heil des Volks* (Amsterdam) en door De Liefde persoonlijk in de theologie waren ingewijd.

huwelijk werden elf kinderen geboren. Beide huwelijken werden blijkens het *Trouwregister* ingezegend in de Hervormde gemeente te Vinkeveen. In elk geval ten tijde van het tweede huwelijk woonde Bison als gepensioneerd onderwijzer op Herenweg 237a.

Vanaf april 1887 was Bison werkzaam als onderwijzer aan de openbare school te Vinkeveen aan de Herenweg. Wanneer koster-voorzanger-voorlezer Dirk van der Wilt de Hervormde Kerk als dolerende verlaat - hij staat aan het begin van de Gereformeerde Kerk te Vinkeveen-Waverveen - wordt op 3 januari 1888 Sander Bison door de kerkenraad van de Hervormde gemeente als vervanger aangewezen².

Sander Bison.

In de periode 1890-1932 is Bison leidinggevende van de zondagschool. Al in 1891 is hij via de Classis Utrecht van de Ned. Hervormde Kerk bevoegd godsdienstonderwijzer, maar het is pas in 1910 dat Bison onderwijzer wordt aan

SANDER BISON VINKEVEEN

Een van de beknopte biografieën gaat over Sander Bison, die sinds voorjaar 1887 in Vinkeveen woonde en er werkte als onderwijzer en ook als schrijver van betekenis was. Bison (Cillaarshoek, 15 december 1866 - Vinkeveen, 16 november 1940), huwde op 4 augustus 1887 met Metje Fokker (1869-1922) en op 20 november 1924 Geertje Hoogendoorn (1873-1939). Uit het eerste

Rechts: Openbare school aan de Herenweg in Vinkeveen, naast NH-kerk en pastorie.

¹ Predikant 'De Morgenster' te Vinkeveen-Waverveen.

² *Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen. Archief Nederlands-Hervormde Gemeente te Vinkeveen, 1774-1955; Toegang 0992, inv.nr. 2 'Acta 18 dec. 1831 - 4 dec. 1914; inv.nr. 17 Registers van Lidmaten 1844 - 1932 en inv.nr. 149 Trouwboek 1875-1954. De site www.achterderug.nl geeft een overzicht van het oeuvre van Bison.